

Ολος ο κόσμος σ' ένα ταξίδι
Από τη Μαριλένα Αστραπέλλου
Το Βυμαγαζινο, κυριακή, 12 Σεπτεμβρίου 2008

Ένα καινούργιο λεύκωμα ακολουθεί τα βήματα των τσιγγάνων σε επτά χώρες της Ευρώπης – ανάμεσά τους και στην Ελλάδα. Για τις εικόνες που έζησαν προτού τυπωθούν στο χαρτί, μας μίλησαν οι δημιουργοί του, Τζόακιμ Εσκιλντσεν και Σία Ρίνε.

Τι μπορεί να κάνει ένας πρωθυπουργός για να κερδίσει δημοτικότητα όταν η ακρίβεια και η ανεργία μαστίζουν τη χώρα του; Να στραφεί σε εύκολους στόχους, να καταδείξει τα «απολωλότα πρόβατα», ομάδες που η κοινή γνώμη τις θεωρεί εν μέρει υπαίτιες της οικτρής οικονομικής κατάστασης. Ο πρωθυπουργός της Ιταλίας Σίλβιο Μπερλουσκόνι ακολούθησε πρόσφατα αυτή την οδό με μεγάλη επιτυχία. Σκληρότεροι λοιπόν έγιναν οι νόμοι κατά των Ρομά, που ζουν... παρασιτικά εις βάρος των τίμιων πολιτών σε παραπήγματα έξω από τις ιταλικές πόλεις, επίσημες εκδιώξεις τσιγγάνων, ανεπίσημες πυρπολήσεις των καταυλισμών τους. Και μια κοινή γνώμη που δηλώνει σε ποσοστό 68% ότι πολύ θα ήθελε να τους δει να εγκαταλείπουν τη χώρα. Εμείς πάλι ως Έλληνες δεν θα μπορούσαμε να χλευάσουμε τις απόψεις των γειτόνων, ακόμη και αν το επιθυμούσαμε. Διότι γνωρίζουμε καλά ότι είμαστε εξίσου ρατσιστές απέναντι στον νομαδικό λαό με τα πολλά προσωνύμια, όπως άλλωστε και οι περισσότεροι κάτοικοι των χωρών όπου ζουν.

Αυτό που δεν γνωρίζουμε τόσο καλά και διαφαίνεται από το βιβλίο «The Roma Journeys» («Τα ταξίδια των Ρομά»), ένα λεύκωμα που κυκλοφόρησε πρόσφατα με φωτογραφίες τσιγγάνων από επτά χώρες, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα, είναι ότι «κάθε χώρα έχει τελικά τους τσιγγάνους που της αξίζουν». Ακούγεται ίσως τραβηγμένο, όμως αυτή είναι εν κατακλείδι η άποψη του δανού φωτογράφου Τζόακιμ Εσκιλντσεν ο οποίος αφιέρωσε έξι χρόνια από τη ζωή του, το διάστημα 2000-2006, για να επισκεφτεί καταυλισμούς σε Ουγγαρία, Ρουμανία, Ελλάδα, Φινλανδία, Γαλλία, Ρωσία και Ινδία, να ζήσει μαζί με «γύφτους» και να τραβήξει τα λυρικά πορτρέτα που περιλαμβάνει το συγκεκριμένο λεύκωμα. Σίγουρα γνωρίζει κάτι παραπάνω από όσους περιοριζόμαστε να αποστρέφουμε το κεφάλι στη θέα τους. Ο Εσκιλντσεν είχε συνοδοιπόρο, μεταφράστρια και τελικά συγγραφέα του βιβλίου τη σύζυγό του Σία Ρίνε, μια Φινλανδή που μεγάλωσε στη Γερμανία. Μαζί μάς μίλησαν για τις δύσκολες και τις όμορφες στιγμές του πρότζεκτ.

Ανάμεσα στις δέκα γλώσσες που μιλάει η Σία συμπεριλαμβάνονται και τα ελληνικά, καθώς οι δεσμοί του ζευγαριού με την Ελλάδα είναι πολύ ισχυροί. Η Σία βρέθηκε το 1997 στην Ελλάδα με το εκπαιδευτικό πρόγραμμα ανταλλαγής φοιτητών Erasmus κατά τη διάρκεια των σπουδών της στη Φιλοσοφία. Το ζευγάρι έκανε φίλους και δύο καλοκαίρια μετά, μια βόλτα σε ένα θερινό σινεμά και η ταινία «Gadjo Dilo» («Υπάρχουν ακόμη γελαστοί τσιγγάνοι») αποτέλεσε τον καταλύτη για την αφετηρία του φιλόδοξου πρότζεκτ «The Roma Journeys». Η ιδέα όμως είχε καλλιεργηθεί κάπου πιο μακριά, στη Νότιο Αφρική. «Την επισκεφτήκαμε την περίοδο 1998-1999, τέσσερα χρόνια μετά την κατάργηση του απαρτχάιντ για να φωτογραφίσουμε δύο χωριά. Γυρνώντας πίσω σκεφτήκαμε ότι έχουμε και στην Ευρώπη το δικό μας απαρτχάιντ. Απέναντι στους τσιγγάνους» εξηγεί ο Εσκιλντσεν. Το ευρωπαϊκό «απαρτχάιντ» έχει μακριά ιστορία στη Γηραιά Ηπειρο, μιας και ακολουθούσε πάντοτε σαν κατάρα τους Ρομά. «Είναι η μαύρη τρύπα της συνειδητής της Ευρώπης» προλογίζει το βιβλίο ο γερμανός συγγραφέας Γκίντερ Γκρας. Οι Ρομά ήρθαν από την Ινδία τον 9ο αιώνα και ο αντισυμβατικός τρόπος ζωής τους ήταν από την αρχή κατακριτέος. Θεωρήθηκαν βλάσφημοι από την Καθολική Εκκλησία, η γλώσσα τους διαβολική, ενώ μερικούς αιώνες αργότερα εκδιώχθηκαν επισήμως από τους ναζιστές και σχεδόν 500.000 από αυτούς θανατώθηκαν σε στρατόπεδα συγκέντρωσης. Σήμερα, ζουν διασκορπισμένοι στην Ευρώπη – υπολογίζονται στα οκτώ με δέκα εκατομμύρια – αριθμός που αυξομειώνεται ανάλογα με τα συμφέροντα των κοινωνιών στις οποίες προσπαθούν να ενσωματωθούν (οι κυβερνήσεις τείνουν να συρρικνώνουν τον αριθμό τους).

Στην Ελλάδα ζουν περίπου 350.000. «Η Ελλάδα παρουσίαζε για εμάς ιδιαίτερο ενδιαφέρον διότι δεν υπήρχαν πολλές πληροφορίες για τους τσιγγάνους που κατοικούν εδώ. Οι Ιταλοί και Ισπανοί τσιγγάνοι είναι πολύ πιθανόν να έχουν άλλη καταγωγή, οι Έλληνες Ρομά όμως είναι εγκατεστημένοι στη χώρα από την εποχή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, οπότε έχουν μεγάλη παράδοση στον ελλαδικό χώρο. Από εδώ πέρασαν για να πάνε σε άλλες χώρες. Ξέρετε, η γλώσσα τους, μετά τα Ινδικά (πουντζάμπι της Βόρειας Ινδίας), τα περσικά και τα αρμενικά, είναι πολύ επηρεασμένη από τα ελληνικά. Υπάρχουν ελληνικές λέξεις που χρησιμοποιούνται σε όλες τις διαλέκτους, σε όλες τις χώρες» λένε οι δημιουργοί του λευκώματος.

Η επιλογή των υπόλοιπων χωρών έγινε είτε κατά τύχη, είτε διά της εις άτοπον απαγωγής. «Ξεκινήσαμε το 2000, όταν ένας φίλος μας μισός Φινλανδός, μισός Ούγγρος μας κάλεσε στην Ουγγαρία για να δούμε τον καταυλισμό όπου ζούσε η μητέρα της καθαρίστριάς του. Είδα το τοπίο και το ερωτεύτηκα! Μετά όμως μια τσιγγάνα από τη Ρουμανία, η οποία έγινε φίλη με τη Σία, μας κάλεσε στη χώρα της. Διαπιστώσαμε ότι οι τσιγγάνοι της Ρουμανίας δεν είχαν καμία σχέση με αυτούς της Ουγγαρίας και αποφασίσαμε να βρεθούμε σε περισσότερα μέρη, να πάμε πιο βαθιά, να “πεταγόμαστε” από μέρος σε μέρος όπως στην ταινία “Night on Earth” του Τζιμ Τζάρμους» συνεχίζει ο Τζόακιμ. Με μια μηχανή Pentax 6x7 cm μεσαίου φορμά, ο Τζόακιμ και η Σία άρχισαν να «πετάγονται» από χώρα σε χώρα και να παραμένουν σε αυτές όσο χρόνο χρειαζόνταν για να γνωριστούν και να αποκτήσουν την εμπιστοσύνη των τσιγγάνων. Πέρα από τα διαφορετικά ήθη και έθιμα («οι Φινλανδοί, για παράδειγμα, δεν παντρεύονται, απλώς ο άντρας και η γυναίκα φεύγουν για τρεις ημέρες μακριά από την οικογένεια και μετά θεωρούνται παντρεμένοι. Η λέξη “παντρεμένος” θεωρείται βρώμικη» διευκρινίζει ο Τζόακιμ) ή τις ετερόκλητες ενδυματολογικές επιλογές, διαπίστωσαν ότι, αναπόφευκτα, η ίδια η χώρα και το βιοτικό της επίπεδο καθορίζει τις συνθήκες στις οποίες θα ζήσουν και, ει δυνατόν, θα εξελιχθούν οι «απόκληροι».

«Είναι δύσκολο να βγάλεις συμπεράσματα για το ποιοι ζουν στις χειρότερες συνθήκες. Στη Φινλανδία είναι αδύνατον να είσαι φτωχός, πρέπει να είσαι ηλίθιος, ό,τι και να κάνεις θα σου δώσουν σπίτι, φαγητό και ρούχα να πορευτείς. Τη δεκαετία του '70η κυβέρνηση τους εγκατέστησε σε πολυκατοικίες, τα παιδιά τους μεγάλωσαν σε σπίτια χωρίς να έχουν γνωρίσει τη νομαδική ζωή, με αποτέλεσμα να μην ξέρουν πού ανήκουν. Αισθάνονται χαμένοι και αποκομμένοι από την κουλτούρα τους. Οι έλληνες Ρομά μάς φάνηκαν εκ πρώτης όψεως οι πιο φτωχοί σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες που επισκεφτήκαμε. Από την άλλη, είναι και οι πιο ζωντανοί, έχουν τσαγανό, κάνουν έναν σωρό πράγματα. Είναι πανέξυπνοι, έχουν αυτοκίνητα, ταξιδεύουν, πηγαίνουν στα νησιά με το εμπόρεμά τους. Οι συνθήκες στις οποίες ζουν όμως είναι σοκαριστικές, από τη στιγμή που μιλάμε για μια χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Είδαμε φτώχεια και στη Ρουμανία, όμως και οι άνθρωποι που έμεναν τριγύρω ήταν επίσης φτωχοί, ίσως όχι τόσο πολύ, αλλά φτωχοί. Στην Ελλάδα βλέπεις μεγάλες αντιθέσεις. Η εντύπωση που σχημάτισα είναι ότι η κυβέρνηση τους έχει εγκαταλείψει» σχολιάζει ο δανός φωτογράφος.

Ο Τζόακιμ και η Σία ήρθαν σε επαφή με το Ελληνικό Παρατηρητήριο των Συμφωνιών του Ελσίνκι για να πάρουν πληροφορίες για τους τσιγγάνους της Ελλάδας. Επέλεξαν να επισκεφτούν, μεταξύ άλλων, τους οικισμούς Νέα Ζωή Ασπρόπυργου και Φλάμπουρο Σερρών. Εχουν μόνο καλά λόγια να πουν για τη φιλοξενία τους στους καταυλισμούς. Όπως το ότι οι Ρομά παραχώρησαν το κρεβάτι τους για να κοιμηθούν οι ξένοι, διότι στο πάτωμα πηγαϊνοέρχονταν αρουραίοι, γνώριμοι σε εκείνους επισκέπτες. Αναφέρονται επίσης σε περιγραφές των τσιγγάνων για επιθέσεις από την Αστυνομία και λένε ότι μια γυναίκα έχασε το παιδί που κυφορούσε από κλωτσιές αστυνομικού. «Κάποια στιγμή, στον Ασπρόπυργο μας σταμάτησε η Αστυνομία» διηγείται ο Εσκίλντσεν. «Όταν τους είπαμε ότι μένουμε μαζί με τους Τσιγγάνους, μας είπαν: “Είστε τρελοί, θα σας κλέψουν, είναι εγκληματίες”. Δεν φοβόμασταν. Εγώ κυκλοφορούσα παντού με την τσάντα και τον εξοπλισμό μου. Νομίζω ότι διαισθάνονται ποιος τους φοβάται γι’ αυτό αντιδρούν άσχημα. Αν συμπεριφέρεσαι φυσιολογικά, θα κάνουν και εκείνοι το ίδιο».